

јесте,“ — рече он — „веле да ако овако врућина устраје, да ће се олово на мунарима истопити.“

Железнички воз долази у Мостар после седам сати у вече. Одседнем у „хотел Нарента.“ То је ново велико здање на Неретви, што је епар назидао. Цене соба су изванредно ниске. Све је чисто и лепо. Добијем собу са изгледом на Неретву. Ја се побојим, да ће ту бити много комараца, па заиштем другу собу. Рекоше ми, да нема комараца. Но нисам могао мислити, да у Мостару има још нечега, много горе него што су комарци. Има неких малих мушица, које једва можеш да видиш. Те мушице кад јједу, то је горе него комарци. Ја сам на ногама носио знаке тога убода кад сам давно у Н. Саду био: видели ми се ти убоди на ногама и после три месеца. Један официр Србин у Мостару ми је приповедао, да су њега те мушице на врату изуједале, па му се врат тако дао на зло, да се морао дати оперирати и да је морао у болници неколико месеци лежати.

После мога доласка у Мостар одем таки на телеграфску станицу, да јавим кући да сам здраво приспео. И ту као и у Сарајеву јесу телеграфисте подофицири. Пролазећи то вече кроз улице мостарске, видим мухамеданце како по улицама прекрштеним

ногама на калдри седе, па неки шербет пију да се хладе.

Хотел Нарента има лепу велику башту. Ресторација је врло добра, али само немају ухлађенога пића, јер кажу немају леда. Зими набављају крчмари нешто снега из планине, али то је све мало, те се брзо потроши.

Сутра дан у јутру узмем једнога дечка из хотела који ми се понудио за ћићерона. Тада дечко, нека пука сиротиња, мислећи, да ја као стран господин мора да сам католик, рече да је католик, али после кад ме је видео, да се у српској цркви крстим, рече да је Србин. Са тим дечком одем прво да видим српску цркву, и митрополију. У поласку на улици нађем се са једним вишним официром Србином, с којим сам био још из Н. Сада познат. Обрадовали смо се једно другом. Ја наравно почнем српски говорити, али мој пријатељ ми одговори немачки, па стане гласно да говори о сасвим индиферентним стварима. Нисам знао, шта то значи. Но после сам разумео, шта је. Иза говора немачког на глас, промумла мој пријатељ по где који пут српски: „Вас шпиониш ју!“ затим па тави опет гласно немачки, па онда опет промумла српски: „Ено онај на ћошку, тај ће Вас пратити.“ Па тако је то

трајало неколко тренутака, док се мој пријатељ са неколко гласних немачких учтивих речи од мене, као од некога странца оправди. Да ме је шпион пратио, то је извесно, само што се ја на тога шпиона, што је био на ћошку, нисам много освртао, а мора да ме је из врло велике даљине пратио, јер га ја после нисам више виђао. Иначе сам чуо, да је шпионажа у Мостару врло велика. Рекоше ми, да се два трговца ни у дућану не могу да састану, а да когод са сокака не прислушкује.

Одем са мојим вођом пешке у чаршију, и понем се на брег, где је српска црква и митрополија. Ту је неисказано леп изглед. И црква је врло лепа. Дам своју карту црквењаку, да је преда митрополиту Серафиму. Одем да видим школу, која је такође на брегу. Ту је брег тако стрмен, да ја готово не појмим, како се туда зими деца пужају. У школском здању држи црквена општина своје седнице. Баш кад сам ја тамо био, држао је црквени одбор своју седницу. Позову ме, да будем у седници. Но у седници на моје велико чудо видим изасланника политичне власти и то католика Пољака. То је на мене врло непријатан утисак учинило. Може се мислити, какво ту може бити „сло-

бодно саветовање,“ кад Пољак католик сваку реч контролише — саветовања руководи!

Тик до митрополије је здање рускога конзулатата. Ово је значајно. Изгледа, да се руски конзулат у своје време под Турцима баш ту сместио, не би-ли Турци имали већега респекта од српске митрополије. Преко пута од митрополије је стари замак, као неки град, где су херцеговачке паше становале. Те паше биле су, као што је познато, Херцеговци, те су османлијама и цариградској влади много пута јада задавали. Такав један је био и гласовити Али паша Ризванбеговић кога је — као што је познато — Омер-паша у г. 1850. ухватио и затворио. а затим на скоро умръо је Ризванбеговић, те се држи, да га је Омер паша дао смакнути. Те херцеговачке паше биле су стара српска мухамеданска аристократија. Та аристократија, рекоше ми, од кад је аустријска окупација, да се већим делом иселила и неки имају већ високе чинове у турском војсци.

Сиђем се од српске цркве опет у варош и упутим се знаменитом старом мосту преко Неретве — оном мосту, од којега је и Мостар своје име добио. То је мост врло висок, а Неретва је

ту врло дубока, па се нађе ишак који детић да скочи са велике висине моста у Неретву па да исплива. За тај мост неки држе да је још од Римљана. То би могло само стајати за торњеве на мосту. Иначе по неком натпису, мост је начињен у турском добу и то по турском натпису у г. 974. од Хеџре а по хришћанском рачуну г. 1566. Работа је пак од талијанских мајстора. Торњеви на мосту изгледају као какав градић па их народ и зове „град.“ Ту има места за четири топа, и ти торњеви употребљавани су у турским временима и за тамнице. Преко тог старог моста, и ако изгледа врло јак, не смеју кола ићи.

Прешав стари мост, дођем у башту, што је близу цркве и манастира католичкога. Ту се у хладу од велике врућине одморим. Прећем опет преко моста у варош, али ту већ изађу пред мене Срби Мостарци, који су чули да сам дошао у Мостар — па ме позову у дућане и у подруме, где ме са изврсним мостарским вином почасте. Срби Мостарци — то су живи ватра за Српство. Они нису толико обазриви као Сарајлије, већ ће сваком у брк рећи оно, што мисле о Српству и о данашњем стању у Херцеговини.

Кад дођем натраг у хотел, ту затечем

секретара митрополитова, где ми доноси поруку од митрополита, да ако ми није непријатно, да ће ми доћи у посету. Ја одговорим секретару: да бих ја био посетио митрополита, да сам могао знати да му то неће бити непријатно при данашњим околностима. Кажем да ћу доћи митрополиту у посету, али тек пред вече, јер да сам намеран после подне учинити излет на извор Буне.

На ручку у хотелу нађем натпоручника Екмеџића из Н. Сада и артиљеријскога капетана Љуштину, зета г. Мачванскога из Н. Сада. Они ми се понуде, да ће ме пратити на излетеу на Буну. Они најме доброга бечкога фијакера (јер и у Мостару и у Сарајеву има већ бечких фијакера) па се нас тројица таки после ручка кренемо, јер извор Буне од Мостара дosta далеко лежи.

Кад смо изишли из Мостара видeo сам она утврђења по бреговима, што их је аустријска војска за време окупације начинила. ИзА Мостара на путу према Благају види се онај брег, до којега су Црногорци г. 1876. дошли кад су хтели у Мостар ући. На путу иза Мостара виде се и многе цистерне, где се вода од кишнице хвата, јер је ту велика оскудица у води. Пре него што се дође до извора Буне,

мора се проћи место Благај — незнатно место но интересантно, што туда већ на широко тече Буна. Из Благаја виде се врло добро на једној високој стени рушевине двора Херцег-Степана, од кога је Херцеговина своје име добила.

Била је ужасна врућина, кад смо дошли до извора Буне и једва смо чекали, да се на извору Буне воде напијемо. Код извора Буне има гроб једнога турскога свештеника, који чува један млад ходја. Но тај ходја имао је изглед азијатски. Казивао нам је, да му је фамилија дошла чак из Авганистана, али је говорио потпуно добро и лепо српски. Екмеџић га је добро познавао, јер је био војник у његовој компанији, но морао је бити отпуштен, што је био туберколозан.

Остависмо гроб турскога свештеника, па се по стенама сићемо сасвим на извор Буне. То је чудноват призор. Висока, права стена као дувар, а пред њом Буна као неко мало језеро. Та стена чини особити утисак, јер изгледа, као да је у свој висини камење набацано и да се са висине може срушити. Из висине те грдне стене леже рушевине старог града Херцег-Степана. Но са извора Буне не могу се видети те рушевине, него тек кад се изађе према Благају. Чудновато је још и то, кад је чо-

век на извору Буне, да се извор не види. То је сасвим друкчије него на извору Босне, где из брега као из чесме извире вода. Него оно, што се зове извор Буне, то је оно мало језеро, испод оне високе стене, у којој се види дубока пећина, у коју се доникле може и чамцем ући, па из те велике пећине извире Буна, но не као Босна живо, већ сасвим тихо, тако, да се и не опажа, да извире. Држи се, да испод пећине, која је врло дубока Буна има свезе са изворима чак код Невесиња и Гаџкога. Иначе баш зато, што се прави извор Буне не види, зато и читав призор Буне са пећином и високом стеном, ако је у највећој мери импозантан, за мене је ишак извор Босне био интересантнији.

У повратку за Мостар сврнемо код богатога српскога трговца Јелачића, који међу Благајем и Мостаром има лепу пространу кућу и огроман подрум за своју винарску радњу. Подрум му је по најновијем начину конструиран и то на два боја у дубљину. Ту нас је почастио са изванредним вином.

Кад смо стигли у Мостар, већ је сунце било заишло. Кад смо кроз чаршију пролазили, појурили су многи из дућана да нас виде. Ја се оправдам са мојим практиоцима и одем митрополиту у посету.

Митрополит Серафим јако се обрадовао, што сам га посетио. То је сед старац, који импонира. Приповедао ми је своје страдање, кад је био у заточењу у Африци; приповедао ми је, колико пута је морао излазити пред турски суд и како је свагда очекивао смртну пресуду. Казивао ми је, да би га Турци зацело били погубили, да се није енергично заузео за њега руски конзул и још неки други конзули. Митрополит Серафим говори доста течно руски и приповедао ми је о свом бављењу у Русији. Кад је дошла реч о окупацији, хвалио је Бенка, тадањега предстојника. Кад је дошла реч на мостарску општину, горко се на њу тужио. Кад смо се растајали, љубио ме је и грлио. Врло му је жао било, што нећу дуже у Мостару остати да ме угости.

У вече, кад сам дошао у хотел, нашли се ту неки Мостарци, па кад су чули да сам био код митрополита, опет се они на њега тужили. То је она распра међу мостарском општином и митрополитом, о којој је и у новинама много писано.

При мом поласку из Мостара нашло се на железничкој станици много Мостарца, да ме испрате, међу њима и председник општине. На станици мостарској показаше ми једнога младога мухамеданца у

европском оделу, за кога рекоше, да је пропагатор Хватства у Мостару и да сада путује у Загреб на науке. Тога мухамеданца мрко су погледали Мостарци. То се мора рећи, да у Босни и у Херцеговини Хватство најжешћи отпор налази и то не само у православници Срба него и у мухамеданаца. Аустријској влади у Босни и Херцеговини је особито до тога стало, да мухамеданцима омили Хватство. А зашто то бива о том би требало праве хватске патриоте да размишљају. Није-ли пропагирање Хватства од стране аустријске владе у Босни и Херцеговини најбољи доказ, да се Хватство хоће да употреби као мање против Српства и Словенства?

При поласку из Мостара добио сам од честитих Мостараца једну боцу изврснога мостарскога вина за пут. Ту боцу вина нисам хтео на путу попити, него сам је чак у Н. Сад на мој салаш донео и у здравље честитих Срба Мостараца са мојом породицом попио.